

*Александр Добржанский
(Черновцы)
Сергей Добржанский
(Черновцы)*

“РУСЬКА БЕСИДА” – АРЕНА РУМЫНО-УКРАЙНСКОГО ПРОТИВОСТОЯНИЯ И НАМЕРЕНИЯ НАЛАЖИВАНИЕ ДИАЛОГА ВО ВТОРОЙ ПЛОВИНЕ 90-х XIX в.

Общество “Руська бесида” – первая украинская организация с культурно-просветительной функцией. Создание такого общества неодобрительно восприняли румынское правящее большинство в краевом сейме и некоторые общественные деятели, которые видели в этом угрозу своей монополии. Потому на общество началось давление со всех сторон. Попытки к пониманию начались лишь в конце столетия в основном в контексте влияния на культурные процессы Буковины.

Ключевые слова: “Руська бесида”, Буковина, москвофилы, народовцы, культурно-просветительное общество, противостояние, краевой парламент.

*Oleksandr Dobrzhanskiy
(Chernivtsi)
Sergii Dobrzhanskiy
(Chernivtsi)*

“RUSKA BESIDA” AS THE ARENA OF ROMANIAN AND UKRAINIAN CONFRONTATION AND ATTEMPT TO DIALOG IN SECOND PART OF 1890 S

Society “Ruska besida” was the first Ukrainian organization with a cultural and education function. But creation of this organization didn't like Romanian ruling majority, because they were afraid to lose government monopoly. That's why there were great pressure on the “Ruska besida” from government and church. Attempt to come to agreement, but only in cultural area, started at the end of century.

Keywords: “Ruska besida”, Bukovina, moskvofily, narodovci, cultura and educational society, organization, parliament.

УДК 94 (477) “19/20”

*Василь Ботушанський
(Чернівці)*

**ЯНКУ ФЛОНДОР (1865-1924)
У СВІТЛІ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ**

У статті йдеться про діяльність одного з відомих політиків Буковини кінця XIX – початку 20-х рр. XX ст., послідовного великорумунського шовініста і українофоба Янку Флондора, який відіграв ключову роль в окупації королівською Румунією у 1918 р. Північної Буковини, ліквідації тут новоствореної української державної влади, що орієнтувалася на Велику Україну, і встановлення в краї суворого окупаційного режиму.

Ключові слова: Янку Флондор, земельні угіддя, українці, румуни, політичні партії, Буковина, Румунія, національне самовизначення, румунська окупація.

Серед істориків не раз розгортався науковий дискурс про роль багатой знаті (магнатів, дворян, шляхти) підкорених країн у національно-визвольному русі. Доходили висновку, що такі багатії могли відігравати й позитивну роль у визволенні своїх етнічних одноплеменців з-під влади тієї чи іншої імперії, наприклад, шляхом закупівлі зброї, амуніції для повстанців, фінансової підтримки анти-імперської преси, друкованої продукції, зрештою, виступів у парламентах, сеймах, спрямованих на викриття гнобительської національної політики метрополій. Це було характерним для ряду країн Європи, зокрема для багатонаціональної Австрійської (Австро-Угорської) імперії.

Але особливість ситуації полягала в тому, що Австрія підкорювала і приєднувала уже сформовані держави чи частини держав, які самі ще раніше уже підкорили чи приєднали більш ранні державні утворення з іншими, відмінними етносами. Австрійські правителі, наприклад, приєднали частину Польщі – Галичину і частину підневільної Молдавії – Буковину – колишні володіння Галицько-Волинської держави, заселені русинами (українцями), Угорщину, яка ще раніше заволоділа Закарпаттям, теж заселеним переважно русинським (українським) населенням. Таке поневолення імперією Габсбургів інших держав (частин держав) набувало ніби “двоповерхової” градації.

Австрія як метрополія залишала за колишньою феодальною знаттю та її нащадками приєднаних земель панівне становище щодо підкорених раніше народів, зокрема українців, за принципом “поділяй і володарюй”. Тобто польська, угорська, молдавська (румунська) знать, будучи підлеглою Австрії, мала у підлеглих інші етноси, зокрема українців, і борючись за своє національне визволення, здебільшого не прагнула до того, щоб визволити своїх безпосередніх підлеглих “на нижньому поверсі”. Яскравий тому приклад – становище в Угорщині, де, за висловом Н. Бельческу, “один і той же деспотизм (Габсбурги) душить і румунів, і угорців...”, але де, зазначимо, під час революції 1849 р. революційна угорська армія громила не тільки війська своїх гнобителів – Габсбургів, але й загони румунських повстанців, які піднялися на боротьбу за національне визволення від угорських гнобителів.

Отже, подібна картина була характерною і на Буковині. Молдавські господарі, включивши до Молдавії землі колишньої Галицько – Волинської держави в межиріччях Дністра, Пруту, Сірету, Сучави, роздали землі, давньоукраїнські села (до 120)¹ своїм вельможам, частина давньоукраїнської знаті “зволющилась”, внаслідок чого тут сформувався молдавський феодальний клас землевласників (боєри, мазили, рупташі та ін.), які поряд з монастирями

володіли майже усією землею, використовуючи працю феодально залежних селян.

З часом, зокрема після революції і аграрної реформи 1848 р., їхні маєтки купували також і представники інших національностей, але все ж частка нащадків колишніх молдавських (з середини ХІХ ст. – румунських) великих землевласників була порівняно значною. Так, у 1910 р. серед 156 власників т. зв. табулярних (дворянських, поміщицьких) маєтків румуни становили 31%, поляки – 32%, євреї – 32%, інші (вірмени, чехи, німці) – 5%².

Серед нащадків колишніх молдавських (румунських) феодальних родин на Буковині у ХІХ – на початку ХХ ст. фігурують у різних джерелах і Флондори, власники тих чи інших українських чи змішаних (українці, румуни та ін.) сіл і навіть міст. Приміром, у т. зв. Крайовій табулі, у якій були зареєстровані всі великі землеволодіння, у різних шематизмах значилися Йордакій фон Флондор (власник с. Глиниця, Зеленів, Плешниця), Лео фон Флондор (с. Миліїв), Лілія Флондор (с. Слобода – Комарівці, 180 га), Олександр фон Флондор (с. Глиниця), Георг фон Флондор (м. Сторожинець, бургомістр, депутат парламенту), Емануель фон Флондор (с. Глиниця), Отто фон Флондор і Георг Богосевич (с. Миліїв, 2100 га), Йоганн (Янку) фон Флондор, Ніколаус фон Флондор і Йоганн Оренштайн (м. Сторожинець, 1119 га), Ніку фон Флондор (с. Новоселиця і власність у Чернівцях) та ін.³ Отже, Флондори мали у володінні землі не тільки у селах, але і у м. Сторожинець (Янку Флондор).

Сторожинець у австрійські часи був повітовим центром, порівняно невеликим, але багатонаціональним містом, де у 1910 р. проживало близько 10,3 тис. чол., з них євреїв – 3453 (33,6%), румунів – 3039 (29,6%), українців – 1905 (18,6%), поляків – 1116 (10,9%), німців – 750 (7,3%)⁴.

У румунській історіографії досить багато написано у великорумунському ключі про одного з сторожинецьких Флондорів – Янку (Йоганна, Івана) як про “героя Буковини” у боротьбі за румунську справу, об’єднувача румунських земель і т. п. Зрозуміло, що найвищу оцінку його діяльності у переломний історичний момент – краху Австро-Угорщини і приєднання всієї Буковини до Румунії – давали (і дають) румунські історики⁵.

Інша характеристика цього діяча як послідовного українофоба і організатора окупації північної, переважно української частини Буковини у 1918 р. міститься у колективних та індивідуальних дослідженнях, у документальних виданнях українських авторів періоду незалежності України⁶.

Такої ж критичної точки зору стосовно цього політика дотримуються й автори української діаспори⁷. На основі деяких наявних джерел спробуємо подати характеристику цієї особистості, та її діяльності, маючи це за мету статті.

Янку Флондор (1865-1924 рр.) народився у заможній родині, закінчив Віденський університет, отримав ступінь доктора юридичних наук.

Але як великий землевласник не став займатися юридичною практикою, а поринув у господарську діяльність⁸. Тим більше, що господарство у нього було велике. У Сторожинці перед Першою світовою війною у його володінні було 2500 га різних угідь: близько 1 тис. га – ліс, 1050 га – рілля, 250 га – луки і пасовиська, решта – площі під будівлями, дорогами та ін. Все господарство складалося із 5 маєтків. Маєток Коскова займала гуральня з річним виробництвом 1005 гектолітрів спирту. Три маєтки загальною площею 800 га і маєтки Коскова та Думбрава площею 500 га здавалися в оренду Арону і Енетті Пресснер, маєток Альбоветі – Ісаку Целлермайсеру, а маєтками Крива і Мунтени Я. Флондор управляв сам⁹.

Я. Флондор тривалий час мав так звану пропінанцію, тобто ще давнє феодальне монопольне право поміщиків виробляти і збувати спиртні напої. За крайовим законом з 1911 р. пропінанція скасовувалась, і кожний мав право займатись цим “промислом”, особливо щодо збуту оковитої. Не збиралися упускати зі своїх рук це заняття поміщики, у тому числі й Я. Флондор. Газета “*Volkspresse*” уже в номері за 7 січня 1911 р. спішила повідомити, що “у Сторожинці одержав концесію на збут спиртних напоїв великий землевласник і промисловець доктор Янку Флондор”, а у інших селах Сторожинецького повіту – його одноплеменці румунські поміщики у Жадові, Пресакаренах, Карапчеві та ін.¹⁰

Я. Флондор намагався запроваджувати у своєму господарстві деякі прогресивні досягнення у сільському господарстві, зокрема у вирощуванні кращих порід свиней¹¹.

У зв’язку зі зростанням попиту на ділову деревину, дрова в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. відбувалася активна експлуатація лісових масивів Православного релігійного фонду Буковини та лісів селянських кооперативних лісових товариств. Не стояв осторонь цих операцій і Я. Флондор, будучи членом “Центрального економічного союзу румунів Буковини”, заснованого 1903 р.¹², втручаючи в різні сумнівні оборудки.

3 грудня 1907 р. на 39 засіданні ХVІІІ сесії Буковинського сейму депутат Г. Грігорович (румун) і тов. внесли інтерпеляцію (депутатський запит) з приводу того, що різні махінатори у незаконний спосіб набувають лісові ділянки (паї) селянських лісових товариств. Зокрема, спекулянт Майданек у селянському товаристві “Лаура” у Горішньому Вікові скуповує і перепродує їх Янку Флондору. “Янку Флондор купує, – говорилось в інтерпеляції, – але хоче, щоб в усіх владних істанціях куплене було визнане як його власність. Янку Флондор не хоче нічого ділити зі своїми національними партнерами (румунськими селянами. – Авт.). Він хоче повністю знищити селянське товариство “Лаура”. Тепер (румунські) селяни хай будуть задоволені, що на місце єврейського сільського спекулянта Майданека прийде їх співвітчизник рицар фон Флондор”¹³.

Місцева газета “*Czernowitzer Tagblatt*” у номері за

29 вересня 1910 р. у передовій статті “Ліс і політика” закликала: “Крайня вже пора, щоби “голова нації” пан Флондор навів порядок і убезпечив румунів проти всіляких небезпек щодо лісових махінацій”. Називалися й інші сподвижники Я. Флондора, які “погрузили в махінаціях з лісом”¹⁴.

Звичайно, вираз “голова нації” (тобто румунської) вжито з сарказмом, бо як міг цей “голова нації” навести порядок, щоб усунути махінації з продажем лісу, якщо й сам займався цим “промислом”.

Відомий на Буковині адвокат Василь Дутчак (українець) теж звернув увагу на такі незаконні дії Я. Флондора. У меморандумі в міністерство внутрішніх справ Австрії від 27 вересня 1910 р. він писав: “Високе міністерство! Застосування закону від 2 липня 1897 р.... з метою управління громадськими лісами... до цього часу залишається майже безуспішним... Неправильне ведення записів у поземельних книгах мало своїм наслідком експропріацію реальностей тих, хто мав на неї право сервітутного користування. Це стало явним тоді, коли великі землевласники (поміщики) Євдоксіус барон Гормузакі і барон Янку Флондор відкупили від спекулянта лісами Мозеса Майданека ще доброго сервітутного лісу площею 2113 йохів (1 йох = 0,57 га. – Авт.) і 1249 кв. клафтерів (1 кв. кл. = 3,6 кв. м) товариства “Лаура”. Відповідь В. Дутчак отримав 29 березня 1913 р., тобто через 2,5 роки без позитивних наслідків”¹⁵.

Чернівецький кореспондент віденської газети “Arbeiter Zeitung” (“Робітнича газета”) у номері за 11 серпня 1911 р. у статті “Буковинська політика і буковинський гешефт” писав, що поряд з іншими румунськими підприємцями “велику площу лісів Релегійного фонду захопив (тобто взяв у оренду – Авт.) боярин Янку Флондор – шеф румунської християнсько-соціальної партії... При цьому Флондор закріпив 3/4 мільйона акрон”¹⁶.

Хоч угідь мав багато, та все йому, здавалось, було мало. Він перекрив одну із доріг, що була відгалуженням від траси Сторожинець – Чернівці, яка давала селянам можливість зручніше добратися до своїх нивок і якою вони користувалися вже 70 років. Селяни неодноразово писали скарги з цього приводу, але поміщик влітку 1909 р. закріпив на тій дорозі грізне попередження: “Проїзд заборонено!” Селяни забрали ту табличку з написом і віднесли йому в маєток. Тоді він наказав дорогу переорати, поставив шлагбаум, найняв сторожа і наказав йому стріляти у того, хто насмілиться користуватися тією дорогою, бо, мовляв, це приватна власність. Селяни звернулися до суду в Сторожинці, виявили, що ця дорога – громадська власність, та Я. Флондор стояв на своєму”¹⁷.

Однак Я. Флондор не обмежувався лише господарськими справами, він активно включився у політичне життя краю. Обирався депутатом крайового сейму по курії великих землевласників, головою румунського сеймового клубу (фракції)¹⁸.

Обирався також бургомістром Сторожинця. Маючи значні капітали, будучи людиною економічно

незалежною, а за характером – досить сміливою, напористою, а то й нахабною, він в умовах конституційної Австрії міг дозволити собі різку критику владних структур, своїх економічних і політичних конкурентів, а також пропанду великорумунських ідей, румунського сепаратизму. Він був представником молодшої генерації румунських політиків на Буковині (молодорумунів)¹⁹, різко критикував нащадків старих дворянських родин, які засідали в крайовому сеймі і австрійському парламенті, зжилися з австрійською крайовою адміністрацією, мали чимало своїх покровителів і у самому Відні. Тому вони виступали за єдність з Австрією, невіддільність Буковини від неї, збереження німецької мови як єдиної в імперії для спілкування різних національностей²⁰.

Я. Флондор сприйняв, очевидно, всерйоз хибні ідеї збіглого від революційних угорців ще у 1849 р. на Буковину “духовного батька румунізму”, трансільванського румуна, греко-католика Арона Пумбула, що Буковина – це виключно румунська земля, як також і подібні твердження митрополита Сильвестра. Тому Я. Флондор рішуче виступав проти деяких старих румунських політиків – австрофілів, обстоював ідею приєднання Православної Церкви Буковини до Румунської митрополії та й самої Буковини – до Румунії, гордився, що його називають румунським сепаратистом²¹.

Я. Флондор послідовно дотримувався великорумунських ідей, органічно не сприймав слов’ян, зокрема українців, росіян, відкрито це демонстрував. Наприклад, у травні 1898 р. він, будучи бургомістром Сторожинця і власником єдиної великої зали у місті, не дозволив виступити з концертом відомій російській співачці Надії Слов’янській, заявивши: “Ні за яку ціну”. У зв’язку з цим газета “Буковинськи Вестомости” писала: “Якби румуни мали б лише таких патріотів, як власник Сторожинця, то навряд чи хтось в Європі вважав би румунський народ культурним народом”. Або коли у травні 1899 р. депутат Степан Смаль-Стоцький згадав у своєму виступі у сеймі ім’я відомого буковинського українського письменника Юрія Федьковича, щоб виділити кошти на видання його творів, Я. Флондор вигукнув із залу: “Я такого не знаю”. Це в той час, коли частина творів Ю. Федьковича уже була перекладена російською, чеською, сербською, німецькою мовами²², і це того Федьковича він “не знав”, який у своїх творах (“Волошин”, “Буковина”) з симпатією писав про дружні стосунки між українцями і волохами (молдованами, румунами) на Буковині: “Туцул косу несе в росу, волох просо сіє”²³. Газета “Буковина” писала у липні 1898 р., що Я. Флондора за його уміння говорити можна було б призначити духовним проповідником для румунів, “если би він хотів також іншим народам признати право на існування”²⁴.

Румунські політичні активісти гуртувалися у кількох політичних партіях: Румунській консервативній (до неї належали переважно великі землевласники), Румунській народно-національній, яку

очолював Я. Флондор, та інших. Флондорівській партії були підконтрольні друковані органи "Patria" ("Батьківщина"), "Deșteptarea" ("Пробудження") та інші, у яких не раз друкувалися матеріали у великорумунському і антиукраїнському дусі. У 1902 р. ця партія об'єдналася з Консервативною партією, утворивши Румунську національну партію на чолі з Я. Флондором. Але у цій об'єднаній партії сформувалася опозиція, очолювана Флоріаном Лупу, який гостро критикував Я. Флондора, не шкодуючи "міцних" слів і виразів на його адресу. Ф. Лупу як один із лідерів румунського політичного об'єднання "Unirea", депутат австрійського парламенту від Буковини на багатолюдних зборах цього місцевого об'єднання у кінці жовтня 1903 р. у с. Петрівцях різко розкритикував антинародну політику боярського угруповання на чолі з Я. Флондором, румунського сеймового клубу (фракції), очолюваного тим же Я. Флондором, або, як він висловився, "боярської банди і її прихвостнів", бо "румунський клуб робить на шкоду простого румунського народу, а заступається тільки за свої власні станові інтереси. Він є ворогом румунського народу". При обговоренні там же на зборах у Петрівцях проекту виборчої реформи Ф. Лупу зазначив: Я. Флондор вимагає, щоб по курії великих землевласників було визначено третину всіх депутатів сейму. Але така вимога Я. Флондора "є народною зрадою... Це банда визискувачів простого народу"²⁵. Обмінюючись у полеміці такими "люб'язностями", ці контрагенти, мабуть, добре знали, про що говорять.

Я. Флондор став відомим ще й як фальсифікатор, наклепник, який у політичній боротьбі не гребував банальною брехнею. Так, у 1902-1904 рр. на Буковині, в Галичині, у Відні досить широко висвітлювалася т. зв. "афера Флондора". На сторінках друкованого органу румунської народної партії "Bukowiner Journal" він опублікував наклепницькі матеріали про одного з лідерів українського національного руху на Буковині Миколу Василька. Той переконливо спростував це, але Флондор під присягою заперечував, що він не є автором наклепу. Та незабаром редактор цього видання заявив, що цей матеріал продиктував йому сам Я. Флондор. У Буковинському сеймі у зв'язку з цим завирували такі політичні пристрасті, що австрійський цісар 3 червня 1904 р. достроково розпустив сейм, призначивши нові вибори²⁶.

Партії Я. Флондора протистояла також Румунська демократична партія на чолі з Аурелом Ончулом, яка декларувала себе як захисницю інтересів селянства та інших трудових верств населення, поборницю національної рівності етносів, які проживали на Буковині (у т.ч. рівності національних прав румунів і українців).

Та після 4-річної взаємної критики ці дві партії 17 вересня 1908 р. на об'єднувачому з'їзді у Чернівцях з'єдналися в одну Румунську християнсько-соціалістичну партію під зверхністю Я. Флондора. Вона поряд із завданнями всебічного розвитку

румунської спільноти краю не приховувала і свого антисемітизму, українофобства, підтримувала зв'язки з Німецькою християнсько-соціальною партією Буковини, що займала войовничі антисемітські позиції. Її органом стала газета "România" з прозорим натяком на орієнтацію²⁷. Проте, як зазначала газета "Буковина", у керівництві цієї партії фактично існували дві політради: одна на чолі з Я. Флондором, інша – на чолі з А. Ончулом²⁸, що у майбутньому кардинально позначилося на їхньому політичному курсі.

Знаючи постійну ворожу налаштованість Я. Флондора щодо українців, українська громадськість завжди у його діях вбачала небезпеку наступу на українство краю. У зв'язку з тим, що Янку Флондору, як спритному політику, вдалося об'єднати румунські партії в одну партію під його керівництвом, українська газета "Буковина" через три дні 20 вересня виступила із тривожним застереженням до українських політичних кіл і громадськості у вигляді передової статті під назвою "Чорна хмара". "Сполука всіх румунських партій є велика небезпека для нашого народу, – писала вона. – Супроти такого грізного вигляду не остає нам нічого інше, як забути наші домашньо-партійні незгоди, а злучитися і взятися всіма силами до праці"²⁹.

Зате буковинські москвофіли, які у боротьбі проти українських партій, товариств не раз єдналися з румунськими партіями, привітали Я. Флондора з таким об'єднанням. "Мы со своей стороны, – заявляли вони, – радуемся примирению в лоне братного нам по вере румынского народа и желаем его выразительным предводителям всякого благополучия в их народной работе"³⁰.

13 січня 1909 р. ще деякі румунські політичні угруповання пристали на певних зафіксованих умовах до Румунської християнсько-соціальної партії, створивши керівний орган – Румунський національний комітет (60 чол.), який очолив Я. Флондор³¹. Очевидно, об'єднання було не надто міцне, бо як писала москвофільська газета "Православная Русь" 20 серпня 1909 р., Румунська об'єднана партія знову розкололася на демократичну і консервативну, на чолі останньої стояв Ф. Лупу³². У подальшому вони знову зближувалися.

Під час Першої світової війни Я. Флондор як прихильник Румунії мусив тікати в Румунію (як й інші румунофіли Буковини, створивши там Комітет буковинських емігрантів). Господарство Я. Флондор залишив на управляючого. Як доповідав шеф буковинської жандармерії полковник Е. Фішер крайовому президенту 3 квітня 1915 р., "в Румунії розгорнута антиавстрійська пропаганда, інспірована Янку Флондором з Сторожинця і бароном Гурмузакі", які були навіть на прийомі у короля, в уряді³³.

У час розпаду Австро-Угорщини Я. Флондор, як і весь "Комітет буковинських емігрантів", очолюваний І. Ністором, повернувся із Ясс у Чернівці. (Для характеристики подальших подій скористаємося збірником документів і матеріалів

“Змагання за українську державність на Буковині (1914-1921 рр.)”, підготовленим О. Добржанським та В. Стариком (опубл. 2009 р.)³⁴).

Бачачи наближення розпаду імперії у зв'язку з її воєнними поразками на фронтах Першої світової війни та загостренням в ній національних суперечностей (особливо у зв'язку з проголошеними американським президентом В. Вільсоном 14 пунктів про право кожної нації на національне самовизначення), останній австрійський імператор Карл I 16 жовтня 1918 р. видав спеціальний маніфест, щоб врятувати країну. У ньому пропонувалося кожній національності створити національні ради і визначити свої національні території, на яких і будуть створені національні держави – складові частини майбутньої австрійської федеративної держави.

Делеговані від українського населення Буковини 22 представники (депутати австрійського парламенту і крайового сейму, по 3 чол. від кожної української політичної партії) разом з делегатами – українцями від Галичини 18-19 жовтня 1918 р. на Національних Зборах (Конституанти) у Львові проголосили створення Української Національної Ради і створення на території Східної Галичини, Північно-Західної Буковини і Північно-Східного Закарпаття, заселених переважно українцями (на основі переписів населення 1900-1910 рр.), Західноукраїнської держави³⁵. За переписом 1910 р. у Заставнівському повіті українці становили 92,7%, а румуни – 0,1%, у Кіцманському – відповідно 87,4% і 0,3%, у Вашковецькому – 88,0% і 0,6%, у Вижицькому – 77,1% і 0,2%, Селятинському – 73,8% і 0,5%, Чернівецькому сільському – 55,4% і 28,6%, Серетському – 41,0% і 29,2%, Сторожинецькому – 28,5% і 48,4%, – разом по цих повітах – 66,7% і 13,5%³⁶. Тобто українці становили тут понад 2/3. За рішенням Української Національної Ради (УНРади) 25 жовтня 1918 р. у Чернівцях було створено Український крайовий комітет на чолі з Омеляном Поповичем як крайову складову частину УНРади, уповноважену діяти на українській частині краю з метою створення української державності на своїй споконвічній території, не зазіхаючи на Південну Буковину, заселену переважно (63%) румунами³⁷.

Румунські депутати парламенту від Буковини проголосили намір створити румунську національну раду Буковини, яка разом з такою ж радою Трансильванії повинні створити румунську автономну державу у складі майбутньої австрійської федерації, щоб з часом до неї приєднати і всю Румунію³⁸.

На відміну від «віденського» рішення створена у Чернівцях під проводом Я. Флондора Румунська національна рада 27 жовтня оголосила себе Конституантою (Установчими зборами), тоді ж ухвалила рішення про “об’єднання неподільної Буковини з іншими румунськими землями в одну незалежну національну державу”, в якому категорично заявила:

“Конституанта енергійно відхиляє будь-які спроби порушити територіальну цілісність Буковини”. Щоправда, в кінці зроблено приписку, що вона “бажає дійти злагоди з усіма національностями,

що населяють край”³⁹. Ця приписка була зроблена як формальна, бо ніякі переговори про “злагоду” щодо поділу Буковини за етнічним принципом не увінчалися успіхом.

Таке нетолерантне, агресивне ставлення Я. Флондора і його прибічників до українців, їхніх природних прав на свою споконвічну територію проживання викликало рішучі протести з боку українського населення краю, зокрема студентів, вчителів, духовенства⁴⁰.

Проти сумнівних дій (для Я. Флондора традиційно махінаторських) при формуванні Румунської нацради (за списком, складеним Я. Флондором і відповідними запрошеннями “потрібних людей” без їх обрання, а, отже, і без їх повноважень), як також і проти ущемлення законних прав українців виступили навіть окремі члени Румунської нацради Г. Григорович і А. Ончул. У заяві Г. Григоровича, зробленій наступного дня, 28 жовтня на ім’я Я. Флондора оголошувалося: “Високоповажний пане президенте! Збори 27 жовтня 1918 року оголосили себе Конституантою румунського краю Буковини, незважаючи на те, що вони склалися із запрошених, а не з обраних осіб. Рішення цих зборів не відповідають тим принципам, які були одноставно прийняті як керівні настанови на попередній нараді всіх румунських партій. Зокрема, обрана цими зборами [Румунська] Національна Рада не визнає прав національних меншин, а також права української нації на суто українську частину краю... засудила також спроби румунських депутатів парламенту за допомогою переговорів з Українською Національною Радою домовитися про кордони між румунською та українською частинами краю”. Тому Г. Григорович відмовлявся брати участь у засіданнях Румунської нацради⁴¹. Подібну протестну заяву проти дій Флондора зробив і А. Ончул, зазначивши: “Тоді як в інших національностей створення Конституанти здійснювалося депутатами та легальними представниками, тут румунські депутати не брали участі”⁴². Отже, обидва багаторічні румунські депутати австрійського парламенту і крайового сейму, глибоко обізнані з демократичними процедурами формування державних органів, керівних органів політичних партій, які навіть були включені Флондором у члени Румунської нацради, визнавали незаконний характер її створення. Звідси випливає, що й рішення, які вона приймала, були неправочинними, зокрема щодо оголошення усієї Буковини виключно “румунською землею”.

Та це не турбувало Флондора. Уже наступного дня, 28 жовтня, він разом з депутатом Сербу прибули до крайового президента Й. Ецдорфа й вимагали передачі всієї влади на всій Буковині. Той відповів, що відповідно до цісарського маніфесту він поки що здійснює владу сам⁴³. Під час тривалих переговорів з представниками Українського крайового комітету щодо поділу Буковини на українську і румунську частини Я. Флондор і його прибічники ні на які поступки не йшли бо відчували підтримку сусідньої Румунії. Я. Флондор доручив своєму

одноразу Васіле Боднареску місію зв'язку між Яссами (тодішньою столицею Румунії, бо Бухарест ще був зайнятий німецькими окупаційними військами) і Чернівцями, яка тривала майже 20 днів. Боднареску був на прийомах у короля, королеви, прем'єр-міністра, міністра внутрішніх справ, начальника генштабу, під час яких узгоджувалися питання окупації всієї Буковини військами Румунії⁴⁴.

Домагання Я. Флондора і його оточення були засуджені і на відомому Буковинському народному вічі українців у Чернівцях 3 листопада 1918 р.⁴⁵. Та рішення Буковинського віча Я. Флондор знехтував, наступного дня 4 листопада він зустрівся з крайовим президентом Й. Ецдорфом у будинку Гурмузакі. Ецдорф у зв'язку з тим, що Австро-Угорщина розпалася, висловив бажання передати владу українцям і румунам, двом основним етносам, які суцільно замешкають північну і південну частини краю. Я. Флондор з цим не погоджувався і заявив, що переговори, які веде член Румунської нацради А. Ончул з головою Українського крайового комітету О. Поповичем про поділ Буковини, це його приватна справа, такого доручення від імені Румунської нацради він не має, а буковинські румуни непохитно стоять на базі резолюції 27 жовтня, яку вони передали до відома сусідньої румунської держави через свого дипломатичного агента (Васіле Боднареску). Флондор повідомив також, що цей агент уповноважений вести переговори в Яссах про введення на Буковину румунських військ в умовлений момент⁴⁶. Перебрання влади від останнього австрійського губернатора 6 листопада 1918 р. Українським крайовим комітетом у північній частині Буковини, а А. Ончулом – у південній Я. Флондор теж не визнав. Не маючи бодай якихось збройних формувань і за байдужості більшості румунського селянства краю, він сподівався тільки на збройну підтримку Румунії, лякаючи її керівників у своїх телеграмах “більшовицькою загрозою” з-за Дністра. “Повсюду повстання більшовицького характеру, – телеграфував він. – Вимагаємо негайно надати у розпорядження військової чисельністю 10000 чол. Інакше не відповідаємо за важкі наслідки, а національна рада змушена буде піти у відставку”⁴⁷. Правителі Румунії успішно скористалися цим запрошенням Я. Флондора і 11 листопада 1918 р. ввели свої війська на Буковину, які, ламаючи опір окремих українських збройних груп, зайняли весь край. Про ці події німецькомовна газета “Czernowitzer Morgenblatt” писала 12 листопада: “Вчора 20 хвилин після 1 години генерал Задік зі своїм штабом 8-ї дивізії увійшов у Чернівці. Президент румунської національної ради барон Янку Флондор виїхав йому назустріч власним автомобілем і догнав його на вулиці Ратушній, звідки супроводив його до румунського дому..., де відбувся офіційний прийом..., барон д-р Флондор звернувся до генерала з привітальною промовою: “Як президент Румунської національної ради маю обов'язок привітати славу румунську армію з вступом її до столиці краю Буковини...”. Потім в

супроводі барона Янку Флондора румунські гості направилися до архієпископської резиденції, де розквартирувався генерал”⁴⁸.

Уже на другий день, 12 листопада Я. Флондор видав наказ про запровадження у північній частині Буковини стану облоги з вимогою впродовж 24 годин здати всю зброю, амуніцію, а хто цього не зробить, буде покараний за законами воєнного часу⁴⁹. На запит депутата Г. Грігоровича, чи з запровадженням стану облоги “нам слід чекати демократичного, чи реакційного напрямку” в політиці Флондора, той відповів, що все робиться для підтримання “порядку”. Цей “порядок” Флондора у розумінні українських мешканців краю досить швидко відбився у їхньому трактуванні назви столиці Румунії Бухарест: “бук і арешт”.

Окупаційна акція Румунії щодо Північної Буковини, вчинена за наполяганням Я. Флондора, була засуджена українцями як всередині краю, так і поза його межами. На засіданні УНРади у Львові 17 листопада О. Безпалко (буковинець) у своїй інформації про становище на Буковині підкреслив, що тут “в останнім часі взяла верх... партія Флондора, котра й покликана на Буковину... румунські війська. Таким чином наступила поліційна обсада... української Буковини”⁵⁰.

26 листопада президент ЗУНР Є. Петрушевич направив президенту США меморандум, у якому обґрунтував протест проти окупації Північної Буковини Румунією. “... Румунія хоче за допомогою своєї регулярної армії здобути панування над цілою Буковиною, включно з її північною та північно-західною частинами, заселеними виключно українцями... Ігноруються встановлені вами, пане президенте, благородні принципи для піднесення раніше пригноблених народів...”⁵¹. Того ж дня у Києві член Української національної ради Буковини М. Кордуба вручив меморіал і просив Міністерство закордонних справ Української держави виступити з протестом проти окупації української частини Буковини Румунією. “... Непримиренна румунська партія пана Янку Флондора, бачучи, що в краї вона не має сили... вона обернулася до королівського румунського правління в Яссах з домаганням збройної підмоги... Королівське румунське правління в Яссах, мабуть, тільки й ждало на такий заклик... 11 листопада увійшло королівське румунське військо до Чернівців... В найближчих днях після цього заняла румунська армія цілу Буковину... Першим ділом правління пана Янку Флондора на Буковині було проголошення наглих військових судів у цілій українській частині краю...”⁵².

Та на протести Я. Флондор не зважав, а розбійницькому акту Румунії щодо Північної Буковини навіть прагнув надати “законного” міжнародно-правового вигляду шляхом проведення 28 листопада 1918 р. т. зв. “генерального конгресу”. При його підготовці Я. Флондор намагався повернути на свій бік представників національних спільнот краю, щоб вони на конгресі погодилися

з приєднанням усієї Буковини до Румунії. Як писала газета "Czernewitzer Morgenblatt", поляки погодилися з об'єднанням повністю і безумовно, німці лиш умовно, в той час як українці відкрито сказали: "Ні"⁵³.

Цей конгрес, влаштований Я. Флондором, у значній мірі був розширеним засіданням Румунської нацради, яка 25 листопада вирішила конституюватися у конгрес⁵⁴. Не було відомо, скільки делегатів за списком, бо й точного списку у протоколах не було, які повноваження присутніх, чи був якийсь кворум. Зазначено, що були присутніми члени Румунської нацради, представники румунської армії на чолі з генералом Задіком (кого вони могли представляти з числа буковинців і взагалі яке може бути волевиявлення народу в присутності окупаційних військ іншої держави), були представники духовенства, гості з Трансильванії, Бессарабії, поляки, німці, більшість присутніх без відповідних повноважень. У первісному варіанті протоколу конгресу українців на ньому не було, але через 10 років І. Ністор у своїй книзі таки "віднайшов" 13 українців, які нібито були на конгресі⁵⁵.

Конгрес відбувся 28 листопада 1918 р. у великій синодальній залі резиденції Буковинських митрополитів як формальний завершальний акт насильницького приєднання не тільки Південної, але й Північної Буковини до Румунії, щоб та мала козир у руках під час Мирної конференції. Резолюція для конгресу була привезена з Ясс. Головою конгресу рекомендовано Я. Флондора. Він оголосив: "Переходжу до порядку денного і пропоную проголосувати за прийняття резолюції". Виходило, що у залі зібралися не для обговорення, а тільки для підтримки заготовленої в Румунії резолюції. У ній у пишномовному стилі йшлося про давню Буковину у складі Молдавського князівства; про страждання "народу Буковини", про крах Австро-Угорщини і "благородних союзників" (яких, до речі, Румунія зрадила, уклавши 7 травня 1918 р. сепаратний мир з країнами Четверного союзу); про "право вільного самовизначення всіх пригноблених націй всередині своїх кордонів" (тільки не для українців "в кордонах" Північної Буковини); про загальний конгрес Буковини, котрий "уособлює найвищу загальну владу краю і єдиний наділений законодавчою владою" (хто його обирав як законодавчий, адже виборів на Буковині не було; ким наділений законодавчою владою? Генералом Задіком?); про кордони Черемошу, Колачина, Дністра (там, по обидва береги цих річок завжди жили русини, українці); про приєднання усієї Буковини до Королівства Румунії (королівство не протягло і 30 років); про приєднання краю "на вічні часи" (часи міняються)⁵⁶.

Отже, у резолюції йшлося про румунів, про Румунію, але про права українців, як і самих українців не згадувалося. Щоправда, наступний промовець Іон Ністор таки згадав про них як «русинських зайд, які знайшли у свій час притулок у нашій країні», які нещодавно хотіли поділити

Буковину на дві частини, але "ми відкидаємо ці незаконні претензії"⁵⁷. Далі Я. Флондор, над яким висів портрет Штефана Великого, а нижче – портрети румунського короля і королеви, сказав, що дискусія закінчена (хоч її не було) і запропонував схвалити резолюцію (фактично аплодисментами, а не справжнім голосуванням – мандатами, яких не було, чи бюлетенями)⁵⁸. Тобто не було ні обговорення головного документа, ні дискусії, ні таємного голосування з підрахунком голосів, а все в ейфорії як на вуличному мітингу з домінуванням осіб румунської національності, у т. ч. військових. А йшлося – то про справу великої державної ваги – долю великого краю (10 тис. кв м., 800 тис. чол. населення). Схвалили резолюцію також представники польського і німецького населення. В кінці Я. Флондор зачитав «теплі» тексти 2 телеграм: румунському королю і урядам країн Антанти⁵⁹.

Потім учасники конгресу пройшли колоною під звуки румунського військового оркестру до міської ратуші, Я. Флондор у присутності генерала Задіка, тільки-но призначеного бургомистра Шандру та інших з балкона ратуші оголосив натовпу на площі про рішення конгресу. Зрештою, рішення цього конгресу (формальної у своїй основі акції) було потрібне не стільки Флондору, скільки правителям Румунії, щоб на майбутній Мирній конференції "доводити" там "законність" придбання усієї Буковини.

18 грудня 1918 р. король Румунії Фердинанд на підставі "резолюції Флондора" видав декрет – закон про приєднання всієї Буковини до Румунії⁶⁰.

9 січня 1919 р. Я. Флондор як румунський міністр разом з нерозлучним румунським генералом-окупантом Задіком вшанували в кафедральному соборі в Чернівцях пам'ять Штефана Великого⁶¹. 22 лютого 1919 р. Я. Флондор видав розпорядження про ліквідацію рівноправності українців і румунів Буковини у Православній церкві, вона ставала повністю румунською⁶². 31 березня 1919 р. міністр Я. Флондор і генерал Задік видали розпорядження стосовно запідозрених у веденні української пропаганди: інтернованих депортувати у Південну Буковину, у Молдову (місцевість Тиргу-Нямц), решту – під нагляд військових комендантів, тих, хто захоче виїхати в Галичину, дати дозвіл, якщо вони заявлять, що не повернуться більше в "румунський край", тобто Буковину⁶³. Отже, Я. Флондор з перших місяців взявся за румунізацію українців або вигнання найбільш активних за межі Буковини.

Уряд Української Народної Республіки не визнавав рішень румунського конгресу в Чернівцях про приєднання всієї Буковини до Румунії. 30 січня 1919 р. він направив ультиматум Румунії з вимогою негайно вивести румунські війська з Буковини, «в противнім случаю українські війська, які є на границі Буковини, будуть змушені вступити на територію Буковини⁶⁴. І, мабуть, би вступили, якби не агресія радянської Росії зі сходу. Цього ж домагалася українська делегація від голови Паризької Мирної конференції 25 лютого 1919 р.⁶⁵. До речі, Я. Флондор як член румунської делегації

на Паризькій мирній конференції у 1919 р. теж домагався, щоб вся Буковина була визнана країнами Антанти за Румунією⁶⁶.

Я. Флондор виношував ідею, що Буковина у складі Румунії матиме, як і при Австрії, широку автономію, а він, як при Австрії, буде главою цієї автономії. З цією метою він з самого початку боротьби за приєднання Буковини до Румунії сформував свого роду "уряд" Буковини у складі «міністрів», які мали відповідати за такі галузі: Я. Флондор – голова і судові справи, д-р Секстіл Пушкарю – зовнішні справи, д-р Дорі Попович – внутрішні справи, Ніку Флондор – фінанси і оборона, Георгій Сербу – землеробство, д-р Раду Сбіера – освіта, д-р Іпполіт Тарновський – культові (релігійні) справи, д-р Васіле Марку – продовольство і соціальне забезпечення; фон Тарновецький – пошта і транспорт, д-р Гакман – торгівля і промисловість, Аурел Цуркан – публічні роботи і відбудова (після війни), д-р Георгіян – охорона здоров'я⁶⁷.

Але правляча верхівка Румунії не збиралася давати автономію приєднаним територіям (Буковині, Трансільванії, Бессарабії, Східному Банату), а навпаки, мала на меті рішуче зміцнювати вплив центральної влади на місцях, нещадно поборювати будь-які прояви сепаратизму. Тож "уряд" Я. Флондора не відбувся⁶⁸. Звичайно, головних "об'єднувачів" Буковини центральна влада не забула, всі вони отримали пристойні посади, а Я. Флондор став міністром-делегатом Буковини у Бухаресті (щоправда, ненадовго, після чого відійшов від політики. "Мавр зробив свою справу..."). Його іменем була названа найкраща вулиця Чернівців (колишня Панська, нині – О. Кобилянської).

Відомо, що час ніби притрушує пилом небуття багато чого (і кого) в людській пам'яті. Чи багато хто з громадян Чернівецької області пам'ятає нині Янку Флондора? Звичайно, хтось пам'ятає, але небагато. А ті, що пам'ятають, то по-різному. Якщо якась частина румунського населення, особливо у Південній Буковині (Румунія), може згадувати про нього з якоюсь симпатією, то українське населення – навпаки, з суцільним негативом. Бо він був одним з найбільших руйнівників традиційної буковинської міжнаціональної толерантності. У переломний історичний момент вирішення двома автохтонними етносами краю восени 1918 р. своєї долі він, засліплений т. зв. "історичними правами", ненавистю до українців, брутально, в жорстокий спосіб потоптав їх національну державність, їхні національні, громадянські права, зокрема елементарне право кожної нації на своє національне самовизначення. Причому вдався для цього до запрошення окупаційних військ сусідньої держави, яка зайняла не тільки Південну Буковину, але й Північну.

В історії України загальноновизнаним є факт, що УНР задушили, ліквідували в основному три держави: радянська Росія, новостворена Польща і королівська Румунія. Тож до окупаційної акції з боку Румунії її вдохновителем, організатором і

"реалізатором" був причетний один з найбільших на Буковині українофобів Янку Флондор.

У зв'язку з викладеним постає питання: чи гідний Я. Флондор встановлення йому пам'ятника, про що клопочуться нині деякі румунські товариства Чернівецької області? Загалом кожна людина гідна встановлення їй пам'ятника за християнським звичаєм на її могилі. Такий є Я. Флондору в Сторожинці як надмогильний. Другий (третій) пам'ятник ставлять лише якимось діячам, діяльність яких заслуговує на вдячність і пошану. Можна вважати, що нинішня Південна Буковина у складі Румунії – це результат діяльності Янку Флондора. Отам йому й можна поставити пам'ятники, можливо, у згаданому селі Горішньому Вікові, де він скуповував у сумнівний спосіб у селян лісові ділянки через пройдисвіта – спекулянта. Тільки не в Україні, не в Чернівецькій області, не у Сторожинці, бо це була б наруга над пам'яттю борців за українську державність, яку він так жорстоко знищив. Це був би явний плювок в обличчя буковинців, українських громадян, зрештою, Української держави.

¹ Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – С. 28.

² Ботушанський В. М. Сільське господарство Буковини (друга половина XIX – початок XX ст. – Чернівці: Зелена Буковина, 2000. – С. 260.

³ Там само. – С. 247-256; Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzers im Königreiche Galizien und dem Herzogtume Bukowina. – Prag, 1913. – S. 1282, 1295.

⁴ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – С. 507.

⁵ Nistor I. Istoria Bucovinei. – București: Humanitas, 1991; Його ж. Unirea Bucovinei: Studii și dokumente. – București, 1928; Його ж. Zece ani dela Unirea Bucovinei. – București, 1928; Pintescu F. Concepții politice la Jancu Flondor și Jon Nistor // Codrul Cosminului. – 1995. №1. – P. 252-258; Economu R. Unirea Bucovinei. 1918. – București, 1994.

⁶ Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998; Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.). – Чернівці: Рута, 2005; Чернівці: історія і сучасність: (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто). – Чернівці: Зелена Буковина, 2009; Добржанський О. В. Національний рух українців Буковини др. пол. XIX – поч. XX ст. – Чернівці: Золоті литаври, 1999; Добржанський О. В., Старик В. П. Бажаємо до України. – Одеса: Маяк, 2008; Їхня ж. Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921). Документи і матеріали. – Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 2009.

⁷ Жуковський А. Історія Буковини. Частина друга після 1774 р. – Чернівці: Час, 1993; Прокопович Е. Кінець австрійського панування на Буковині / Пер. з нім. О. Магійчук, Н. Панчук. – Чернівці: Золоті литаври, 2003.

⁸ Album von Czernowitz. – Cernăuți, 1925. – S. 47-48.

⁹ Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). – Ф. 3 – Оп. 1. Спр. 12386. – Арк. 41.

¹⁰ Volkspresse (Чернівці). – 1911. – 7 січня.

¹¹ Tätigkeitsbericht des Landeskulturrates im Herzogtume Bukowina für das Jahr 1904. – Czernowitz, 1905. – S. 77.

¹² Ботушанський В. М., Ботушанський О. В. Розвиток сільської кооперації на Буковині у 80-х рр. XIX – на початку XX ст. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – С. 77; Lupu F. Constatari și lamuriri asupra mișcării politice Românilor Bucovinei în ultimi 30 ani până la unirea din Noiembrie 1918. – Cernăuți, 1923. – S. 22.

¹³ ДАЧО. – Ф.3. – Оп.1. – Спр. 9931. – Арк.6.

¹⁴ Czernowitzer Tagblatt. – 1910. – 29 вер.

¹⁵ ДАЧО. – Ф. 292. – Оп. 1. – Спр. 2075. – Арк.5-17.

¹⁶ Arbeiter Zeitung. Відень. – 1911. – 11 серп.

¹⁷ Volksprese (Чернівці). – 1909. – 7 серпня.

¹⁸ Буковина (Чернівці). – 1898. – 2 жовт.

¹⁹ Bukowiner Rundschau (Чернівці). – 1898. – 31 груд.

²⁰ Буковина. – 1901. – 1, 10 лист.

²¹ Ботушанський В. М. Нариси з історії Православної Церкви Буковини. – Чернівці: Технодрук, 2012. – С. 122-123, 127; Daszkiewicz S. Die Lage der gr.-or. Ruthenen in der Bukowinaer Erzdiöcese. – Czernowitz, 1891. – S. 100.

²² Буковински, Вѣдомости (Чернівці). – 1899. – 12 трав.

²³ Романець О. С. Культура // Нариси з історії Північної Буковини.-К.: Наук. думка, 1980. – С. 233.

²⁴ Буковина. – 1898. 29 лип.

²⁵ Буковина. – 1903. – 1 лист.

²⁶ Добржанський О. – Вказ. праця. – С. 275-276.

²⁷ Народна рада (Чернівці). – 1908. – 5 чер.; Православная Русь (Чернівці). – 1909. – 22 лют.; Volksprese. – 1908. – 7 лист.; Wagner R. Der Parlamentarismus und nationale Ausgleich in der ehemles österreichischen Bukowina. – München, 1984. – S. 126.

²⁸ Буковина. – 1909. – 21 серп.

²⁹ Буковина. – 1908. – 17 вер.; Яремко О. Г. Політичні партії Буковини (кінець XIX ст. – 1940 р.): Автореферат дис... канд. іст. наук.-Чернівці, 2011. – С. 9-10.

³⁰ Народна рада. – 1908. – 23 жовт.

³¹ Буковина. – 1909. – 3 лют.

³² Православная Русь. – 1909. – 20 серп.

³³ Österreichische Staatsarchiv. Ministerium des Aussem. 1848-1918. P.A. I. 816. Lisse Krieg. 16f. Krieg 1b. – Арк.81.

³⁴ Добржанський О., Старик В. Змагання за українську державність на Буковині (1914-1921 рр.). Документи і матеріали. – Чернівці, 2009.

³⁵ Там само. – С. 128.

³⁶ Там само. – С. 362; Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina. XVIII. Heft.-I. Teil. – Tabl II. – Czernowitz. 1913. – S. 54; Народне віче Буковини (1918-1993). Документи і матеріали обласної науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю Буковинського народного віча 3 листопада 1918 р. – Чернівці: Прут, 1994. – С. 48-49, 98-99, 102-103.

³⁷ Добржанський О., Старик В. Змагання за українську державність на Буковині (1914-1921 рр.). Документи і матеріали. – Чернівці, 2009. – С. 203-204; Mitteilungen... – S. 54.

³⁸ Добржанський О., Старик В. Змагання... – С. 184.

³⁹ Там само. – С. 205.

⁴⁰ Там само. – С. 208-209, 217, 225.

⁴¹ Там само. – С. 207-208.

⁴² Там само. – С. 207.

⁴³ Там само. – С. 210-211.

⁴⁴ Balan T. Rolul lui Vasile Bodnarescu in preajma Unirii. – Cernăuți, 1938. – S. 8, 10, 20, 26-30.

⁴⁵ Добржанський О., Старик В. Змагання... – С. 233-234; Народне віче Буковини (1918-1993). – С. 116-117.

⁴⁶ Добржанський О., Старик В. Змагання... – С. 240-241.

⁴⁷ Balan T. Op. cit. – P. 30.

⁴⁸ Добржанський О., Старик В. Змагання... – С. 282.

⁴⁹ Там само. – С. 288.

⁵⁰ Там само. – С. 301.

⁵¹ Там само. – С. 310.

⁵² Там само. – С. 312-323.

⁵³ Там само. – С. 317.

⁵⁴ Nistor I. Unirea Bucovinei: Studii și dokumente. – București, 1928. – P. 170.

⁵⁵ Ibid. – P. 169.

⁵⁶ Добржанський О., Старик В. Змагання... – С. 321.

⁵⁷ Nistor I. Ibid. – P. 176.

⁵⁸ Monitorul Bucovinei (Чернівці). – 1919. – 5 січ.

⁵⁹ Добржанський О., Старик В. Змагання... – С. 322.

⁶⁰ Там само. – С. 338.

⁶¹ Там само. – С. 343-344.

⁶² Там само. – С. 376-377.

⁶³ Там само. – С. 393.

⁶⁴ Там само. – С. 358.

⁶⁵ Там само. – С. 378-380.

⁶⁶ Піддубний І. А. Питання Буковини та Бессарабії на Паризькій мирній конференції та українсько-румунські стосунки // Питання історії України: 36. наук. статей. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Т. 5. – С. 186.

⁶⁷ Album von Czernowitz... – P. 47-48.

⁶⁸ Прокопович Е. Вказ. праця. – С. 60.

*Василий Ботушанский
(Черновцы)*

ЯНКУ ФЛОНДОР (1865–1964) В СВЕТЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ

В статье анализируется деятельность одного из видных политиков Буковины конца XIX – начало 20-х гг. XX ст., последовательного великорумынского шовиниста и украинофоба Янку Флондора. Именно он в решающий, переломный момент в истории края – распада Австро-Венгрии и борьбы украинского населения Северной Буковины за свою национальную государственность и воссоединение с Украиной – обратился к королевской Румынии направить сюда войска, которые оккупировали всю Буковину и установили здесь на долгие годы оккупационный режим.

Ключевые слова: Янку Флондор, земельные угодья, украинцы, румыны, политические партии, Буковина, Румыния, национальное самоопределение, румынская оккупация.

*Vasily Botushansky
(Chernivtsi)*

YANKU FLONDOR (1865–1924) IN HISTORICAL SOURCES

The article refers to the activity of one of the prominent politicians of Bukovina at the end of 19th century – early 1920s, the consistent Romanian chauvinist Yanku Flondor, who played a key role in the occupation of Northern Bukovina by the royal Romania in 1918, in liquidation of the newly formed Ukrainian government and was involved in setting occupation regime at this territory.

Keywords: Yanku Flondor, lands, Ukrainian, Romanian, political parties, Bukovina, Romania, the national government, the Romanian occupation.